

ומאי האי דכתיב: "ובחבבין בתולות שנית וגו'"⁵²⁰?

דאזיל אחשורוש, ושקל עצה ממרדכי⁵²¹, מה יעשה כדי שתגלה לו אסתר את עמה ומולדתה.

אמר ליה מרדכי: אין אשה מתקנאה — אלא בירך חבירתה. ויעץ לו שיקבץ שוב בתולות, כדי שתתקנא בהן, ותחשוש שמא יקח אחשורוש אחרת תחתיה, ומשום כך תגלה לך⁵²².

ואפילו הכי — לא גליא ליה. דכתיב: "אין אסתר מגדת מולדתה וגו'".

יג-ב אמר רבי אלעזר, מאי דכתיב: "לא יגרע מצדיק עיניו" [דהיינו שהקדוש ברוך הוא נותן עיניו במעשה הצדיקים לשלם להם גמול, ואפילו לאחר זמן מרובה]?

בשכר צניעות שהיתה בה ברחל — זכתה ויצא ממנה שאול שהיה צנוע.

ובשכר צניעות שהיה בו בשאול — זכה ויצאת ממנו אסתר⁵²³.

ומאי האי צניעות דאמרת שהיתה בה ברחל?

דכתיב: "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא".

ואיכא למתמה: וכי אחי אביה הוא? והלא בן אחות אביה הוא?⁵²⁴

אלא, דאמר לה יעקב לרחל: מינסבא את לי?

אמרה ליה: אין! מיהו, אבא — רמאה הוא, ולא יכלת ליה.

אמר לה: אחיו⁵²⁵ אנא ברמאות! והיינו פירושא ד"שאחי אביה הוא".

וישלחנה.

523. וכתב רש"י דאיתא בתרגום שמרדכי דור עשירי לשאול, וכתוב דאסתר היתה בת דודו, חזינן שהיתה מזרע שאול. עיי"ש.

524. הקשה הטורי אבן, הא גם באברהם כתיב, שאמר ללוט, שהיה בן אחיו: "כי אנשים אחים אנחנו". ועוד כתיב גבי לוט: "וישמע אברהם כי נשבה אחיו". אלמא דאח עם בן אחיו — אחים מיקרו!?

ותירץ, דדייק מדכתיב: "כי אחי אביה הוא, וכי בן רבקה הוא". דהא בזה שאמר שהוא בן רבקה — סגי. ולמאי קאמר שאחי אביה הוא? ש"מ שנתכוין לומר שאחיו ממש הוא — ברמאות.

525. שלשון "אח" משמש גם בלשון שוויון.

520. כתב הגר"א, דלפי פשוטו של מקרא, היינו שקיבצו את כל הבתולות הנשארות, כדי לשלחן לביתן.

521. דאיתא במדרש, שאסתר יעצה לאחשורוש, שיושיב יהודי בשער המלך, כפי שנבוכדנצר הושיב את הניאל על פתחו, שאם יגיע אליו דבר — יאמר לו. ושאלה אחשורוש אם היא מכירה יהודי המתאים לזה, ואמרה לו, יש כאן אדם צדיק וכשר, ושמו מרדכי יהודי.

522. לכאורה צריך ביאור, הא מרדכי צוה עליה שלא תגיד, ולמה נתן עצה לאחשורוש?

וביאר מהרש"א, דחשב מרדכי, שמא ימצא אחשורוש אחרת שתמצא חן בעיניו יותר מאסתר, וישלח את אסתר. דמהאי טעמא צוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה, כדי שיאמר אחשורוש: שמא ממשפחה בויהי היא —

אמרה ליה: ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא?

אמר לה: איין? דכתיב: "עם נבר תתבר ועם עקש תתפל"⁵²⁶.

אמר לה: ומאי רמיותא שירמני אביך?

אמרה ליה: אית לי אחתא דקשישא מינאי, ולא מנסיב לי מקמה [לפניה].

מסר לה סימנים, כדי שידע שרחל היא ולא לאה.

כי מטא ליליא, אמרה רחל: השתא מיכספא אחתאי, שהרי יתגלה שאינה רחל!

מסרת ינחה לסימנים ניהלה דלאה.

והיינו צניעותא, שלא יתגלה שמסר לה יעקב סימנים⁵²⁷.

והיינו דכתיב: "וידי בבקר והנה היא לאה", מכלל דעד השתא — לאו לאה היא? אלא,

מתוך סימנין שמסרה רחל ללאה — לא הוה ידע בה יעקב עד השתא.

לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול.

ומה צניעות היתה בשאול?

דכתיב במעשה דשאול, שהלך לשאול את שמואל היכן האתונות, ומשחו שמואל למלך על ישראל. וכשחזר ושאלו דודו מה אמר שמואל, אמר לו, שהגיד לו שמואל שנמצאו האתונות, "ואת דבר המלוכה [שהמליכו שמואל] לא הגיד לו אשר אמר שמואל"⁵²⁸.

לפיכך זכה — ויצאת ממנו אסתר.

ואמר רבי אלעזר: כשהקדוש ברוך הוא פוסק גדולה לאדם, פוסק לבניו ולבני בניו — עד סוף כל הדורות. שנאמר: "לא יגרע מצדיק עיניו וגו' ויושיבם לנצח ויגבהו", דהיינו גדולה לדורות⁵²⁹.

ואם הגים דעתו — הקדוש ברוך הוא משפילו. שנאמר בסיפיה דההוא קרא: "ואם

כדכתיב [משלי י"ח ט']: "גם מתרפא במלאכתו — אז הוא לבעל משחית.

⁵²⁶. פירש במצודות, ד"נבר תתבר" — הוא מלשון ברור ונקי, ו"עקש תתפל" — הם לשון עקמיות, כמו: "דור עקש ופתלתל".

⁵²⁷. כך פירש רש"י. ובבן יהוידע פירש, דמסירת הסימנים הועילה רק משום שהיתה רחל צנועה. שמתוך צניעותה, לא ראה אותה יעקב כל אותן שבע שנים שעבד את לבן בעבורה, ולכן לא הכירה. דאלא"ה, הרי ודאי שאפילו בחושך היה מכיר שאין זו רחל, ולא היתה מועילה מסירת הסימנים.

ובעיון יעקב כתב, דאלמלא צניעותה, היתה

רחל אומרת לאביה שיש לה סימנים מיעקב, ואז לא היה לבן עושה רמאות זו. אלא שמחמת צניעותה — לא גילתה לאביה.

⁵²⁸. וצניעות היא זו, שלא יודיע ברבים מעלתו, כדכתיב: יהללך זר ולא פיך. מהרש"א. ועיי' ברבינו יונה, שער ג' אות רכ"ה.

⁵²⁹. צריך להבין, מה שייכות מאמר זה, למאמר דלעיל?

וביאר בעל מדרש שמואל, דהוקשה לגמ' אהא דלעיל, אמאי אמרינן דבשכר צניעות שהיתה ברחל — יצא ממנה שאול. ובשכר צניעותו של שאול — יצתה ממנו אסתר, אמאי לא נימא דבשכר צניעות שהיתה ברחל גרידא

"כאשר היתה באמנה אתו" — אמר רבה בר לימא: מלמד שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש, וטובלת [מחמת נקיות, שלא תהא מאוסה לצדיק משכיבתו של אחשורוש], ויושבת בחיקו של מרדכי⁵³².

אסורים בזקים וגו', והיינו, שאם מגביה עצמו — בא לידי עניות ויסורין⁵³⁰.

כתיב: "ואת מאמר מרדכי אסתר עישה". אמר רבי ירמיה: שהיתה מראה דם נדה לחכמים⁵³¹.

"אסתר לישנא דסתראה וכו', שכינתא אסתירת לה מאחשורוש, ויהיבת שידא באתרה, ואהדרת איהי בדרועה דמרדכי, ומרדכי דהוי ידע שמא מפרש, עבד דא בחכמתא" [וכתב מהר"א גלנטי בספר קינות סתרים, דשמה של קליפת השידה היה "מוך"].

אבל במד"ר [ויקרא פרשה י"ג, וכן באסתר רבה] איתא, דדריוש האחרון — טהור מאמו וטמא מאביו היה, שהיה בנה של אסתר מאחשורוש. חזינן דלא שמשוה במוך! ?
וכתב הטורי אבן דאפשר שלא בשעת שמושו של אחשורוש היתה משמשת במוך, אלא אצל מרדכי.

אמנם באסתר רבה איתא: "ר' יודן בר' סימון אמר: במוך היתה משמשת. א"ר יודן בר' סימון: דריוש האחרון — בנה של אסתר היה. טהור מאמו — וטמא מאביו". חזינן דאף דס"ל דהיתה משמשת במוך, מ"מ היה דריוש בנו של אחשורוש! וכתב במתנות כהונה שם, דכיון שהבטיח לה אחשורוש, שבנה אשר יהיה לו ממנה, הוא יבנה את בית המקדש, שוב היתה משמשת כדרכה. ועיי' מש"כ בזה ברנת יצחק. והמהרש"א [וכן כתב באמרי ברוך] תירץ, דאפשר שנתעברה לאחר שנאסרה על מרדכי, כדילפינן מ"כאשר אבדתי אבדתי", דשוב לא היתה צריכה לשמש במוך. ובאגרות משה [אבה"ע ח"א סי' ס"ג ענף ז'] תמה על זה, הא אכתי איכא איסור חיתון, ומשום כך היתה צריכה לשמש במוך. עיי"ש שהאריך. ועיי' עוד בשו"ת חת"ס [יוד' סי' קע"ב].

— יצאו ממנה שאול ואסתר?

להכי מייחנן מאמר השני של רבי אלעזר, דבאמת ודאי שכדאי זכותה של רחל שיצאו ממנה שאול ואסתר, דכשהקב"ה פוסק גדולה לאדם — פוסק גם לבניו. אבל מאחר דאמרינן, דאם הגיס דעתו — הקב"ה משפילו, בהכרח שבזכות צניעות שהיתה בשאול — יצתה ממנו אסתר. שהרי שאול היה הראשון שנמשח למלך על ישראל, וא"כ, היה קרוב לודאי שיתגאה ותגיס עליו דעתו, ואזי היתה פוסקת ממנו זכותה של רחל. ובזה שלא הגיס דעתו, גרם הוא שיצאה ממנו אסתר.

530. כך פירש"י, ד"אסורים" מל' יסורים. אבל לשון "ואם אסורים" קשה לכאורה. והמהרש"א פירש, ד"אסורים" — מל' איסור. ופי' דאם מגביה עצמו, "ואם" מלשון "או", דהיינו או "אסורים", דהיינו שעושה איסור, כמו שעשה שאול שהחיה את אגג והרג את נוב עיר הכהנים, אזי בא לידי זיקים.

531. דאיתא בתרגום: "וכל פקודיא דמתחייבין נשיא הות נטרא על פי מרדכי". והזכיר הכא דווקא דם נדותה, לפי שזה היה מפורסם על ידי שהיתה מראה דם נדה לחכמים. מהרש"א.

532. ובתוס' הקשו, והא לא היתה שם הבחנת ג' חדשים? ותירצו שהיתה משמשת במוך. ובזוה"ק איתא שהיתה נותנת שידה במקומה אצל אחשורוש. והכי איתא התם [פר' כי תצא]:

המלך, שני טרסיים הוו, והיו מספרין בלשון מורסי [שם מקום].

והיו אומרים אחד לחבירו: מיום שבאת זו [אסתר] — לא ראינו שינה בעינינו. שמתוך שהיתה אסתר חביבה על אחשוורוש, היה מרבה בתשמיש, וצמא לשתות.

בא ונטיל ארס בספל של המלך, כדי שימות.

והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה, והיה יודע בשבעים לשון⁵³⁵, והבין את דבריהם⁵³⁶, וסיפר את הדבר לאסתר⁵³⁷.

אמר לו חבירו: והלא אין משמרתו ומשמרתך שוה, שהרי אתה ממונה על עבודה אחת, ואני ממונה על עבודה אחרת, ואם כן, היאך נוכל להבטל ממלאכתנו כדי לשים ארס בכוסו⁵³⁸ ?!

כתיב: "בימים ההם ומרדכי יושב⁵³³ בשער המלך קצף⁵³⁴ בגתן ותרש".

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: הקציף הקדוש ברוך הוא אדון על עבדיו, לעשות רצון צדיק. ומנו האי צדיק — יוסף. והיינו, שהקציף הקדוש ברוך הוא את פרעה על שר המשקים [דכתיב התם: "ויקצף פרעה על שני סריסו וגו'"], כדי שיאמר לפרעה שיוסף יוכל לפתור את חלמו. שנאמר שאמר שר המשקים לפרעה: "ושם אתנו נער עברי וגו'".

והקציף הקדוש ברוך הוא עבדים על אדוניהן, כדי לעשות נס לצדיק. ומנו — מרדכי. שנעשה לו נס, על ידי שהקציף הקדוש ברוך הוא את בגתן ותרש על אחשוורוש. דכתיב: "ויודע הדבר למרדכי וגו'".

אמר רבי יוחנן: בגתן ותרש, שהיו משקי

שהיה פותח בדברים ודורשן, ויודע שבעים לשון".

536. אמנם במדרש פנים אחרים איתא, שנודע לו הדבר ע"י רוח הקודש. וכן איתא בתרגום שני: "בכך אתחוי פתגמא קודשא למרדכי".

537. איכא למתמה, אמאי גילה מרדכי דבר זה? ואיתא במדרש כמה טעמים בזה. או שמשום שהיה אחשוורוש מהול — חס עליו מרדכי. או כדי שלא יאמרו: כל אותם ימים שהיה נשוי גויית — היה שמור. ועכשיו שנשא בת ישראל — מת. או כדי שלא יאמרו: כל אותם ימים שהיו גוים שומרים עליו — היה שמור, ועכשיו ששמרו מרדכי — נהרג.

538. כך פירש רש"י. והמהרש"א פירש כך: והלא אין שנינו שומרים באותו זמן, שהיה אחד

533. לעיל [פסוק י"ט] כתיב "ומרדכי ישב", חסר וי"ו. וכתב בעל מדרש שמואל, דאפשר דהיינו כדאיתא במדרש [בראשית רבה פרשה ג"ח] על הפסוק "ועפרן ישב", דהאי דכתיב "ישב" חסר, מלמד שבאותו היום המליכוהו עליהם. ואיכא למימר דה"ה הכא, שבאותו יום הושיבו המלך בפתחו, שיהיה משומרי שער המלך. וכשראו בגתן ותרש שהם נדחים מפניו, כי זאת היתה משמרתם, לכן קצפו וכו'.

534. האי דכתיב "קצף" בלשון יחיד, כתב ה"ר שמואל די וידאש, כי יתכן שקצף בגתן על עניינו יום אחד, ותרש קצף על עניינו יום אחר. או שבאמת רק אחד מהם קצף, והשני קצף על הרעה שעשה המלך לחבירו.

535. והכי איתא במס' שקלים [פ"ה מ"א]: "פתחיה זה מרדכי. למה נקרא שמו פתחיה?"

אמר לו: אני אשמור משמרתני ומשמרתך. והיינו דכתיב: "ויבקש הדבר וימצא". והיאך נמצא הדבר? על ידי שלא נמצאו במשמרתך.

כתיב: "אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן".

אחר מאי? לשם מה אמר הכתוב שלא גדלו המלך — עד אחר מעשה זה דבגתן ותרש?

אמר רבא: אחר שברא הקדוש ברוך הוא רפואה למכה, במעשה דבגתן ותרש.

דאמר ריש לקיש: אין הקדוש ברוך הוא מכה את ישראל, אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה. שנאמר: "ברפאי לישראל ונגלה עון אפרים". והיינו, שקודם בורא הקדוש ברוך הוא רפואה לישראל, ואחר כך נגלה עון אפרים — על ידי מכה שמכה אותך.

אבל אומות העולם — אינו כן. מכה אותן תחילה, ואחר כך בורא להם רפואה⁵³⁹. שנאמר: "ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא".

כתיב: "ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו וגו' ויבקש המן להשמיד את כל היהודים⁵⁴⁰ וגו' עם מרדכי".

אח"כ לרפואה.

ובשפתי חכמים הביא בשם ספר תהלה לדוד, דאיתא בגמ' לקמן [כ"ט ע"א]: "חביבין ישראל כ"מ שגלו שכינה עמהן", וכאילו גם הקב"ה חבוש עמם בגלות. ולהכי, אם לא קדמה רפואה למכה, אי אפשר היה להתרפאות, דהא אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים [כדאיתא בברכות ה' ע"ב], משא"כ אצל האומות, דאין נוגע להקב"ה כלל, להכי יכול לרפאותם גם אחר המכה. ועיי"ש שהביא עוד ביאורים בעניין.

ובבאר מים חיים [פרשת וישב] כתב, שאם לא היתה נבראת רפואה תחילה, לא היתה אפשרות לסבול את המכה — מפני קשיותה. אבל אם נבראה תחילה, אף שלא נראית לעין, יכולין לסבלה, כדאיתא לעיל [ג' ע"ב]: "אע"ג דאיהו לא חזי — מזליה חזי".

540. איתא במדרש [מדרש אבא גוריון, פרשה ג'. ובלשון אחר באסתר רבה פרשה ז']: "אמר ר' לוי: [משל] לעוף שקינן על שפת הים, עלה הים והציף את קנו. מה עשה, עמד והתחיל ממלא פיו מים — ונותנו בחול. וממלא פיו חול — ונותנו בים. בא חבירו ואמר לו: מה אתה עושה

מהם שומר בחצי הראשון של היום, והשני — בחצי השני, וכן בלילה, והיו צריכים יום או לילה שלם ללכת להביא את הארס. ואם כן, אם ילך אחד מהם, תהא משמרתו בטלה! אמר לו: אני אשמור משמרתני ומשמרתך, ותוכל ללכת. עיי"ש. ועיין בבן יהוידע.

539. לכאורה צריך ביאור, מאי נפק"מ אם קדמה רפואה למכה או לא, סוף סוף היא רפואה? וכתב מנות הלוי, דהקדמת רפואה למכה — מורה על חביבות, לומר שאין הכוונה להכאה ונקמה, רק כדבר הקזה, שאינה לצורך הכאה עצמה, אלא לצורך הסרת חולי והבאת בריאות. ולכן יצוה המקיז להכין תחלה את אשר יאכל המוקז לאחר ההקזה. משא"כ באומות העולם, שהכוונה היא להכאה עצמה, והרפואה אינה אלא על צד ההכרח, משום "לא תהו בראה לשבת יצרה".

והמהרש"א כתב, דבישראל היסורין אינן באין לכלותן רק למרק חטאן, והיינו שרפואתן קודמת למכתן, דודאי ירפאו. משא"כ באומות העולם, דאפשר שייעשו כלה, ולא יבואו לידי רפואה. ורק אם יעשו תשובה, אפשר שיבואו

פור בחודש אדר — שמח המן שמחה גדולה⁵⁴². אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה⁵⁴³.

ולא היה יודע, שבשבעה באדר מת, ובשבעה אדר גם נולד^{544 545}. וכדאי הוא יום

אמר רבא: בתחילה — רצה לשלוח יד במרדכי לברו. ולבסוף — בעם מרדכי, ומנו — רבנן. ולבסוף — ככל היהודים.

כתיב: "הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחודש לחודש"⁵⁴¹. תנא: כיון שנפל

היה לידע מתי יהיה מזלו תקיף? ! עיי"ש. אמנם הרשב"א ס"ל דכשאין עושין רצונו של מקום — גם ישראל תחת מזל [ועיי' בשבת קנ"ו ע"א, וברש"י שם].

543. עיין ברש"י החשבון. וכתב מנות הלוי, דשמח משום שחשב שמת משה בחטאם ובסיבתם של ישראל.

ומה שבחר ב"ג בחודש, הביא מנות הלוי בשם השערי בינה, דהיינו משום שחשך מצרים היה ב"ג באדר, ובו מתו פושעי ישראל, וסבר שכמו כן עתה יפלו [ונכתב בדרשות חת"ס [ח"א דף ר'] דהיינו דכשנהפך לפורינו כתיב: "ליהודים היתה אורה" — ולא חושך מצרים]. ועיי"ש עוד.

וברנת יצחק כתב, דעל כרחק צ"ל דקודם הטיל הגורל של הימים, ואח"כ — של החדשים. דאל"כ, אמאי לא גזר לעשות את הגזירה ביום ז' באדר, הרי על זה שמח, שנפל לו פור בירח שמת בו משה! אלא, כיון שכבר נפל לו הגורל על י"ג, לכן גזר על י"ג באדר.

544. במשך חכמה [סוף מגילת אסתר] כתב, דהמן טעה, לפי שאצל אומות העולם הלילה הולך אחר היום. ובאמת משה נולד בליל ז' אדר, ומת ביום ז' אדר. לכן חשב המן, שבששה באדר נולד, ובו' בו מת. אבל באמת, לפי שאצל עם ישראל, היום הולך אחר הלילה, הרי שבז' באדר מת — ובו' באדר נולד. עיי"ש.

והמהרש"א כתב, דהאי דלא היה יודע שבז' באדר נולד, היינו משום שזה שמיתתו היתה בז' אדר, מפורש קצת בכתובים. אבל מה שנולד בו

ומתייגע? אמר לו: אין [איני] זו מכאן עד דאנא עביד הדין ים — חול. אמר לו: שוטה שבעולם, כמה תסתופף! ? כך "ויבקש המן להשמיד את כל היהודים". אמר לו הקב"ה, רשע! אני בקשתי ולא יכולתי, שנאמר: "ויאמר להשמידם לולי משה בחירו", ואתה מבקש להשמידם? סוף שהוא נופל בידם". עיי"ש.

541. כתב ביצרות דבש [ח"א דרוש ג'], דרצה המן לנסות בגורל, אם יצליח בגזירתו — אם לא. והנה, אם יפיל גורל רק על החדשים, דהיינו שיטיל י"ב פתקים לקלפי, ויעלה אחד מהם, הרי אין בזה הוכחה, שהרי מוכרח לצאת אחד החדשים [כדאייתא בסנהדרין מ"ג ע"ב גבי עכ"ן]. לכן התחכם המן, ועשה ב' קלפיות, באחת הטיל י"ב פתקים של החדשים, ובאחת הטיל שס"ה פתקין, שכתב על כל אחד מהם יום אחד מהשנה. ואח"כ פשט ידו, והוציא מכל קלפי פתקא אחת. ועלה מהקלפי של החדשים — חודש אדר, ומהקלפי של הימים — יום י"ג באדר. הרי שהסכימו ב' הפתקין על חודש אדר, ומזה ראה המן כי גורל אמת הוא, ויצליח בגזירתו. ולכן קראו לימים האלה פורים, משום שהיו ב' גורלות.

542. ביוסף לקח איתא, דהאי דכתיב: "הוא הגורל לפני המן", היינו מפני שלישראל אין כלל מזל ברקיע, ולכן לא היה יכול להפיל גורל אימתי יהיה מזל רע לישראל. אך הפיל הגורל לידע מתי יהיה מזלו תקיף. וזהו: "לפני המן". והקשה הרנת יצחק, א"כ אמאי שמח כשנפל לו הגורל בירח שמת בו משה, הרי כל ענין הפור

הלידה — שיכפר על יום המיתה⁵⁴⁶ [רש"י].

כתיב: "ישנו עם אחד מפוזר ומפרד בכל מדינות מלכותך, ודתיהם שונות מכל עם, ואת דתי המלך אינם עשים, ולמלך אין שוה להניחם".

אמר רבא: ליכא דידע לספר לישנא בישא

[לשון הרע] בהמן.

אמר ליה המן לאחשורוש: תא ניכלינהו ליהודאי [בוא ונכלה אותם]!

אמר ליה: מסתפינא מאלהיו, דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי.

אמר ליה: ישנו⁵⁴⁷ ישראל מן המצות⁵⁴⁸.

אדר, אינו מפורש, אלא מדרש חכמים הוא, מדכתיב: "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום". מה ת"ל "היום"? מלמד שהקב"ה ממלא שנותם של צדיקים מיום ליום וכו'. והמן לא היה יודע את זה המדרש. עיי"ש. ועיי' ביערות דבש, שביאר על דרך אחרת.

545. תמוה לכאורה, מה בכך שנולד באותו יום, הרי סו"ס מת משה בחודש זה! ועוד, שהיה לו להקדים לידתו למיתתו!

וביאר בבנין שלמה [לר' בצלאל הכהן מוילנא], שהרי איתא, שגדולים צדיקים במיתתן — יותר מבחייהן. ואיתא בזה"ק, שזכותו של משה רבינו לא תמה, והוא עומד ומליץ טוב עבור כלל ישראל. והכא ה"פ, שהמן סבר, שמאחר שמת משה בחודש אדר, שוב אין מי שיבקש רחמים על ישראל. אך לא ידע, שבאותו יום נולד משה מחדש, כי גדולים צדיקים וכו', ואף לאחר מיתתו — עומד ומבקש עבור כלל ישראל.

והחשק שלמה מבאר, דהנה נחלקו אמוראי בבבא בתרא [טו"ו ע"א], מי כתב את שמונת הפסוקים האחרונים שבתורה [מ"וימת שם משה"]. ובזה"ק איתא, שהחזיר הקב"ה את נשמתו של משה אחר פטירתו, עד שגמר לכתוב את כל התורה. ולפ"ז מבואר הך שהקדים הש"ס מיתת משה ללידתו. דהיינו, שבאותו יום מת, ובאותו יום החזיר הקב"ה נשמתו, והרי הוא כאילו נולד מחדש.

546. ביאר בילקוט הגרשוני, שהרי ע"י שחטאו

ישראל במי מריבה — מת משה. כדכתיב [תהלים ק"ו ע"ב]: "ויקציפו על מי מריבה, וירע למשה בעבורם", לכן שמח המן כשנפל פור בחדש אדר, שחשב שריע מזליהו דישראל בחודש זה, שהרי גרמו למיתת משה!

אבל, הלא ידוע, שהפרנס — לפי הדור הוא. ואם זכה דור המדבר למנהיג כמשה, הרי זה מחמת גודל ערכם. כמ"ש רש"י על הפסוק [שמות ל"ב ז']: "לך רד" — רד מגדולתך. כלום נתתי לך גדולה — אלא בשביל ישראל! א"כ, אף שאח"כ חטאו ישראל — וגרמו מיתתו, מ"מ, הרי הם בגודל מעלתם זכו שנולד משה באדר, שעל ידו נתנה תורה לישראל, ועי"ז זכו לכל טובות שבעולם. א"כ, גדול מזלם של ישראל בחודש אדר!

והיינו: "כדאי הלידה", כלומר, מה שגרמו ישראל ללידת משה — "שתכפר על המיתה", דהיינו שגרמו מיתתו.

547. דהול"ל "יש עם אחד", ומדכתיב "ישנו" — דרשו לשון שינוי, שמשנין מצוותן. א"נ, לשון שינה — שישנין מן המצוות. מהרש"א.

וברנת יצחק כתב, דהאי דאמר המן: "ישנו מן המצוות", ולא אמר סתם: "אין עושין מצוות", היינו שנתכוון לומר שאין עושין את המצוות בשמחה ובזריזות.

548. ובמד"ר [פרשה ז'] איתא דהכי אמר המן: אותו שנאמר בו ה' אחד — ישן לו מעמו. אמר לו הקב"ה: אני אין שינה לפני וכו'.

שמא תאמר, אית הנאה מינייהו! 552 לאו הכי הוא, "מפורד"! הרי הם כפרודה זו, שאינה עושה פירות [שאינה מולידה].

ושמא תאמר, איכא מדינתא [מדינה קטנה] 553 מינייהו! תלמוד לומר "בכל מדינות מלכותך".

"ודתיהם שונות מכל עם" — דלא אכלי מינן, ולא נסבי מינן, ולא מנסבי לן.

"ואת דתי המלך אינם עושים". שאינם

אמר ליה אחשורוש: הא אית בהו רבנן דמקיימי מצוות! 549

אמר ליה: עם אחד הן [ודריש ליה ממילת "אחד" — דיתירא היא], וכשם שכל העם אינם מקיימין מצוות — כך גם רבנן 550.

שמא תאמר, קרחה אני עושה במלכותך, שמלכות אחת מלאה מהן, ואם נשמידם, תיעשה קרחה במלכותך — מפוריין הם בין העמים, ואין חשש 551.

בין העמים, הרי על ידם ילקו כל העמים, כדאיתא ביבמות [ס"ג ע"א]: "אין פורענות באה לעולם — אלא בשביל ישראל". לכך אין שווה להניחם, כדי להציל את העמים מהפורענות שעלולה לבוא להם בשביל ישראל.

552. כלומר, שמא המדינות נהנים ממעשה ידיהם או מחכמתם. אבל אין הכוונה להנאה ממסים וארנוניות, דהא אמר לה לקמן: "ולא יחי כרגא למלכא". מנות הלוי.

553. כך פירש"י. והוא דחוק לכאורה, דהא זה נכלל כבר ב"קרחה" דלעיל!

ופירש המהרש"א, דהכי פירושו: שמא תאמר שאפשר לקבצם למדינה קטנה אחת, ליכא למעבד הכי, דמפורים הם בכל קכ"ז מדינות מלכותך, וא"א לקבצם.

ובעל מדרש שמואל כתב, דהכא אין הכוונה במלכות אחשורוש עצמו, דזה מה שאמר לעיל "קרחה אני עושה וכו'". אלא הכוונה, דשמא איכא מדינתא מינייהו במלכות מלך אחר, ואם כן, כל מה שאתה מבקש להשחית ולאבד זכר היהודים — לבטלה הוא, שהרי יש מהם במלכות אחרת, שאין אתה יכול להשמיד. והשיב לו המן: "בכל מדינות מלכותך" דווקא הם, ואין מהם במלכות מלך אחר אפילו אחד.

549. כתב רש"י, דמתשובתו של המן, אנו למדין שכן היה אחשורוש משיבו. ועיי' במהר"ש די אוזיידא, שהקשה, אמאי לא קשיא לרש"י אהא דלעיל: "תא ניכלינהו וכו'", מנין אנו למדין שכן היה המן בין המן לאחשורוש? וכתב, דאיכא למידק לה מדכתיב: "ישנו", ולא כתיב: "יש עם אחד", להכי דרשינן לה דהוא לשון שינה. עיי"ש שהאריך.

550. עוד פירש המנות הלוי, דהיינו שכל ישראל ערבים זה לזה. ולהכי, אפילו שיש בהם צדיקים, יכשלו בעוון הדור.

ובשבט מישור כתב, דודאי אין הכוונה שאמר שאין בהם ת"ח, שהרי זה יהיה שקר גלוי! אלא קאמר שאין העם מכבדים את חכמי התורה, כאילו הם שויים להם. וכדאמרין [שבת קי"ט ע"ב]: "לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שהשוו קטן וגדול וכו'". ולכן אמר המן שאין חשש מהא דאית בהו רבנן, כי אין בכחם להגן על הדור — אם לא מכבדים אותם כראוי.

551. כתב החתם סופר על דרך הלצה, דהוא המשך להא דאמר לעיל: "ישנו מן המצוות". והיינו, דאילו לא היו מפורים בין האומות, אלא יושבים לבדם, הרי שרק הם היו נענשים על שאינם מקיימין מצוות. אבל עתה, שמפוריין הם

"ולמלך אין שוה להניחם", אין גאה ואין חשש להניחם — משום דאכלו ושתו⁵⁵⁷, ומבזו ליה למלכות⁵⁵⁸. ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהן — זורקו ושותהו ואינו חושש⁵⁵⁹. ואילו אם אדוני המלך נוגע בכוסו

עושים את עבודת המלך⁵⁵⁴, המפקי לכולא שתא בשעה"י פה"י, שאומרים תמיד: שבת היום! פסח היום! 555 ואנו אסורים במלאכה⁵⁵⁶.

עבודת המלך, אלא — משום ששומרים דתם. אלא שטענת המן היתה, שהרי המלך ראה שאכלו בסעודתו, ועברו עבירות כמבואר במדרש. והלא דתיהם שונות מכל עם, דלא אכלי מינן וכו', והם לא עשו כן, ועברו דתם! אבל כאשר המלך פוקד עליהם לעשות עבודתו, באין בטענת שבת היום וכו', אם כן, הטוב להם — עושים, שאוכלין ושותים עמנו. ומלאכה, שאינה נוחה להם — אינם עושים, והרי זו מרידה גדולה במלך!

557. אמר בדווקא "דאכלו ושתו" ואז "מבזו ליה למלכות". דבשעה שהם משתכרים, ד"נכנס יין — יצא סוד", אז מתגלה מה שבליבם, שמזולזלים במלכות. מהר"ל.

558. דריש לה ממילת "ולמלך", דיתירא היא. דהול"ל: "ואין שוה להניחם". מהרש"א.

559. הרא"ש בע"ז [פרק חמישי סי' י"א] כתב, דמהכא מוכח דאם נפל זבוב ביין צונן — אין היין נאסר, אלא אם נכבש מעל"ע. עיי"ש.

ובשו"ת חת"ס [יו"ד סי' צ"ד, ד"ה עובדא ידענא], הביא עובדא בתרנגולת שפרחה לתוך קלחת חמאה רותחת על האש, ומתה בה. והורה גאון אחד, שאסורה החמאה באכילה אפילו לגויים. וטעמא, אע"ג דבשר עוף בחלב מותר בהנאה, מ"מ אסור למכרה לגוי, משום בליעת אבר מן החי, שאסור גם לבני נח. ומוכח מדבריו, דשייך פליטה גם בחי.

והביא החת"ס בשם תלמידו, דאיכא ראייה לזה, מדהביא הרא"ש ראייה מדברי המן. דאי

554. ורש"י כתב עוד: "ומסים וגולגליות וארנונות אינן נותנין". ועיי' בשפתי חכמים.

555. לכאורה קשה אמאי נקט דווקא "פסח היום"? עוד הקשה החתם סופר [בדרשות], הלא לכל אומה יש חגים ומועדים!?

וכתב, דלולי דברי רש"י, היה מפרש שכן אמר המן: הן אמת היא שישנם בכל עם ובכל דור אנשים שאינם חוששים לדתי המלך כשנתיישנו קצת, ובפרט אם דתי המלך הם נגד חק האומה ודתייה. אולם התקנה לזה היא, שהמלך חוזר ומצוה עליהם מחדש.

אבל בעם ישראל אין זה מועיל, כי בכל יום חושבים שהיום קבלו את תורתם על הר סיני [עיי' ברכות ס"ג ע"ב], ושהיום יצאו ממצרים [עיי' פסחים קט"ז ע"ב], ומצוות הבורא כחדשות עליהם, ומוסרים נפשם עליהם.

וזהו שתמיד הם אומרים: שה"י פה"י, דהיינו "שבועות היום" — יום קבלת תורה, "פסח היום" — יום יציאת מצרים. שכל יום נחשב להם כאילו באותו יום קבלו תורה ויצאו ממצרים. וע"ע בבן יהוידע מה שכתב בזה.

556. תמוה לכאורה, הרי מקודם אמר המן שישנו מן המצוות, ואיך אומר עתה דלא אכלי מדילן וכו' ושומרים שבת ויו"ט ונזהרין מיין נסך, הרי ששומרים את המצוות!?

ותירץ בכתב סופר [על המגילה, ד"ה ויאמר המן], דודאי לא יכעס המלך ושריו אם היהודים מופרדים מהגויים, ואינם אוכלים משלהם, ומקיימין מצוות. כי מבינים הם, שאין זה משום שמואסין במאכלם, או שאינם רוצים לעשות

של אחד מהן — חובטו בקרקע ואינו שותהו⁵⁶⁰.

"אם על המלך טוב יכתב⁵⁶¹ לאבדם, ועשרת אלפים ככר כסף⁵⁶² וגו'".

אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתידי המן לשקול שקלים על

ישראל. לפיכך, הקדים שקליהן של ישראל — לשקליו של המן⁵⁶³.

והיינו דתנן: "באחד באדר משמיעין על השקלים — שיביאו ישראל שקליהן למקדש קודם ראש חודש ניסן.

וכן משמיעין באחד באדר על הכלאים⁵⁶⁴,

נימא דאין פליטה מחיים, מה ראה מהתם, דלמא דווקא בזבוב חי קאמר המן דזורקו ושותהו, אבל במת — אוסר מיד. אע"כ דגם בע"ז פולטין. עיי"ש.

560. הב"י [יו"ד קל"ה ד"ה וכלי חרס] כתב גבי כלי חרס שנשתמש בו נכרי: "ועוד, דאמרינן במדרש שאמר המן לאחשורוש וכו' ואם אדני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם, חובטו. ולא עוד, אלא שמדיחו לכוסו אח"כ ג' פעמים" [ועיי' גם ברא"ש במס' ע"ז פרק שני סי' כ"ג, שהאריך בענין זה. ועיי' בנודע ביהודה [תניינא, יו"ד סי' קס"א], שדן אם אפשר ללמוד הלכה מן המדרש].

וכתב השפתי חכמים דלפ"ז ניחא הכפילות: "חובטו בקרקע ואינו שותהו", דלכאורה פשיטא דאם חובטו בקרקע — אינו שותהו! אלא דה"ק המן: חובטו בקרקע, וגם אח"כ אינו שותה בכוס — עד שמדיחו ג"פ.

561. בשו"ת גינת ורדים [חלק י"ד, כלל ג' סי' ט'] כתב, דהאי דאמר המן: "יכתב לאבדם", ולא אמר שיצוה המלך בפה לאבדם, היינו, לפי שציווי בכתב, אינו חמור כל כך כציווי בפה.

וטעמא דמילתא, שכמה דברים אדם בוש לומר לחבירו פה אל פה, וכותב לו בכתב, דבזה אינו בוש כ"כ, וכיון שגילה דעתו בכתב, לא יבוש אח"כ לומר לו פנים אל פנים. אם כן, כשמצוה בפה ממש, שאינו בוש בדבר, ודאי הוי ציווי גמור — יותר מאשר ציווי בכתב.

והכא נתכון המן להחליק את אחשורוש, שלא יירא מעונש הריגתו. שהוא יצוה בכתב, ולא יגזור בפה מלא. והמון העם שיקיימו גזירה זו, ויאבדו את ישראל, הם עוונם ישאו.

562. כתב בעל מדרש שמואל, דאמר הכתוב: "ככר כסף" — לשון יחיד, ולא "ככרות כסף", להורות השנאה שהיתה לו על עם ישראל, שכל עשרת אלפי ככרות הכסף — היו נחשבים לפניו ככר אחד מחמת שנאתו.

563. ביאר המהר"ל, דהשקלים שישראל נותנין לצורך הקרבנות, הם כאילו הקריבו עצמם אל הש"ת. ולכן הקדים שקליהם לשקליו של המן, דע"י שקליהם — ישראל הם של הקב"ה, ולכן כבר א"א למכרם להמן [דהכי כתב הגר"א, שאחשורוש נתן את ישראל להמן בתורת מכירה. ומביאים בשם הרי"ז הלוי, דלכן הרגו את המן, משום דהיו צריכים לסלק את הקונה, כדי לבטל את המכירה, ורק אח"כ אפשר לבטל את הגזירה]. ועיי' ברנת יצחק.

ועיי' במגילת סתרים, שהאריך לבאר הדמיון בין שקליהם של ישראל — לשקליו של המן. ועיי' לקמן ט"ז ע"א, תוס' ד"ה ודחי. ובהערה שם.

564. לכאורה, האי דמייתי הגמרא ספא דמתניתין: "ועל הכלאים" — אך למותר הוא! ? וכתב בעיון יעקב, דהנה איתא בילקוט ראובני [סוף פרשת כי תצא], דעמלק הוא כלאים. שעשו

בעל התל אמר: מוי יתן לי חריין זה בדמים
כדי שאוכל להניח בו את עפר התל!

לימים, נזדווגו זה אצל זה. אמר לו בעל
חריין לבעל התל: מכור לי תילך!

אמר לו בעל התל: טול אותה בחנם, והלואי!

אף כאן, גם בדעת אחשוורוש היה
להשמידן⁵⁶⁶, ולכן הסכים לדעת המן גם בלי
לקבל דמים⁵⁶⁷.

“ויסר המלך את טבעתו”. אמר רבי אבא בר

לפי שבאותו זמן כבר גדלו הזרעים קצת,
וניצנן ניכר, וצריכין לעוקרין”.

“ויאמר המלך להמן, הכסף נתון לך⁵⁶⁵, והעם
לעשות בו כטוב בעיניך”.

אמר רבי אבא: משל דאחשוורוש והמן, למה
הדבר דומה?

לשני בני אדם. לאחד — היה לו תל בתוך
שרהו, ולאחד — היה לו חריין בתוך שרהו.

בעל חריין אמר: מוי יתן לי תל זה בדמים
ואמלא בו את החריין!

565. כתב בעל מדרש שמואל, שנתירא
אחשוורוש ליקח את הכסף, משום שאם יקח
אותו, יהיה כמוכר בכסף צדיק, ובודאי שה'
אלקי ישראל יעשה בו שפטים. לכן לא לקח את
הכסף, ואמר: “והעם לעשות בו כטוב בעיניך”.
כלומר: אתה תעשה — ולא אני, כי מסתפינא
מאלקיהון.

566. הר' יצחק עראמה כתב [ג' ז']: “... אגלה
לך חספא כי היכי דתשכח מרגלית טובה וכו' אך
המן הרע וכו' חשב מחשבה רעה לשאול מן
המלך על עם סתם [ולא פירש שכוונתו על עם
ישראל], יתארהו בתוארים הפחותים ומזיקים
וכו'. סוף דבר, לא תתפתה אל ההרגל, וקבל
האמת ממי שאמר”.

ובעל מדרש שמואל [שם] תמה על דבריו
מהך דהכא, דחזינן שאחשוורוש רצה עוד יותר
מהמן להשמידם! עוד הביא, שכן מפורש
במדרש [אסתר רבה פ"ז]. עיי"ש עוד.

567. החתם סופר [בדרשות, ח"א דף ר"ו ע"ג]
כתב לבאר הדמיון לתל וחריין, דהנה מעולם
נועצו שונאי ישראל להרוס אומה זו, מהם באו

נשא את בת ישמעאל, שהם שור וחמור יחדיו,
ויצא מהם עמלק, שהוא כלב. וסימנך “שכ”ח”
[שור כלב חמור], וזהו: “לא תשכח”. וא”כ, בא'
באדר משמיעין על השקלים, כדי למחות את זכר
עמלק — שהוא כלאים.

ובאהבת יהונתן [לר' יהונתן אייבשיץ] ביאר
הך דמיייתי במתניתין שני עניינים אלו, דעניין
מחצית השקל הוא, לעורר את האדם, שלא
יחשוב שאינו צריך לאחרים. לכן נצטוו שיתן כל
אחד רק מחצית, להורות שהוא לבדו אינו כלום,
אלא כל ישראל צריכים להיות באגודה אחת.
אבל, לבל יחשוב האדם, שהיות והאחדות
נחוצה, יכול להצטרף גם עם רשעים! לכן היו
משמיעין אז גם על הכלאיים, לעורר, שאמנם
טוב להתאחד, אבל רק עם צדיקים, ולא עם
רשעים.

ובזה מובן מה שהקדים הקב”ה שקלי ישראל
לשקלי המן. כי טענת המן היתה, שעם ישראל
מפורד ומפורד, ואין ביניהם אחדות — אף
כשהם בין העמים, ומוקפים שונאים. לכך הקדים
הקב”ה שקליהם, דהיינו שיתנו מחצית השקל,
וממילא יתאחדו כדלעיל. וכאשר יהיו מאוחדים,
לא יפעלו שקלי המן כלום. כי בהיותם באחדות
— אין כל אומה יכולה לשלוט בהם.